

Τα Ελληνάκια στην Κατοχή και τον Εμφύλιο

Αλέξανδρος Ν. Ακριτόπουλος

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

aakritop@uowm.gr

Η δεκαετία 1940-1950 στάθηκε για την Ελλάδα μια τραγική περίοδος και διέγραψε την ιστορία της έως το τέλος του 20^{ου} αιώνα. Τα πρώτα θύματα ήταν τα παιδιά. Προφορικές μαρτυρίες, κοινωνιολογικές μελέτες, ιστορικές πραγματείες, λογοτεχνικές αναπαραστάσεις είναι οι αδιάψευστοι μάρτυρες της φρίκης του πολέμου, της φτώχειας, της πείνας, της απειλής του θανάτου. Όλων αυτών ζωντανό παράδειγμα ακόμη και σήμερα ο βραβευμένος με το Μεγάλο Βραβείο των Γραμμάτων (2011) συγγραφέας Ντίνος Χριστιανόπουλος, ο οποίος αποποιήθηκε το βραβείο λέγοντας: «Έκανα ό, τι έκανα και τώρα τελείωσα. Τώρα *περιμένω να πεθάνω*». Και σε μια άλλη συνέντευξη αναφερόμενος στα παιδικά του χρόνια λέγοντας: «*Περιμέναμε να πεθάνουμε με τη μητέρα μου στο δρόμο, στην Εγνατία, αλλά μια γειτόνισσα μας βοήθησε και μας έφερε σπίτι*», όταν παιδάκι στην Κατοχή, από πείνα, ούτε αυτός ούτε η μητέρα του είχαν δυνάμεις και περίμεναν το κάρο του Δήμου, όπως γινόταν κάθε πρωί, να τους μεταφέρει πτώματα την επομένη.

Ένα άλλο παράδειγμα για το τι επακολούθησε τον πόλεμο ως άμεση συνέπεια και συνέχεια είναι οι Παιδοπόλεις. Η ιστοριογραφική έρευνα έφερε στο φως διάφορες πλευρές της ζωής των παιδιών κατά την περίοδο αυτήν.

Στις μέρες μας το φάντασμα της πείνας επανέρχεται στην ελληνική κοινωνία της οικονομικής κρίσης, όχι μόνον έξω στους δρόμους αλλά και μέσα στα Δημόσια Σχολεία.

Στην παιδική λογοτεχνία δεν λίγοι οι λογοτέχνες που διέσωσαν μνήμες και βιώματα δικά τους ή άλλων που ήταν παιδιά την εποχή εκείνη. Μας είναι γνωστά και ως ειδολογική κατηγορία τα λογοτεχνήματα αυτά ως «Τα διηγήματα της Κατοχής». Περισσότερο στις πόλεις αλλά και στην ύπαιθρο υπέφερε όλος ο παιδικός πληθυσμός: στον Πόλεμο, ήταν ο φόβος του θανάτου, στην Κατοχή, η πείνα· στον Εμφύλιο, προστέθηκε σ' αυτά και η κάθε είδους εκμετάλλευση των παιδιών.

Γραμμένα και δημοσιευμένα στην Κατοχή (Αλεξάνδρεια, 1944), τα δεκαεπτά διηγήματα του βιβλίου της Λιλίκας Νάκου είναι αφιερωμένα στα παιδιά «που θέρισε η πείνα στην Ελλάδα τον χειμώνα του '41-'42 και

αποτελούν το καθένα και μια ανθρώπινη περίπτωση ενδεικτική της ιδιόμορφης παιδικής ψυχολογίας που ζουν στην πείνα και τη δυστυχία. Η παιδική σκέψη, η φαντασία, η παιδική αγάπη δίχως σύνορα είναι το υπόβαθρο του βιβλίου. Αναφέρω ενδεικτικά: παράδειγμα συντροφικότητας ενός παιδιού προς τον αγαπημένο του σκύλο που δεν έχουν τίποτε άλλο από την αμοιβαία αγάπη τους (ο ήρωας Νίκος Ατζαμής, 11 χρονών, στο διήγημα «Σύντροφοι»), παράδειγμα αγάπης ενός παιδιού για μουσικό όργανο που δεν το αποχωρίζεται, γιατί αυτό του προσφέρει τον τρόπο να ξεφύγει από τη δυστυχία του πολέμου και της πείνας (ο ήρωας Παντελής, 10 χρονών, «Η φουσαρμόνικα»), παράδειγμα παιδικής απροκατάληπτης και αμοιβαίας αγάπης για έναν ξένο στρατιώτη του κατοχικού στρατού (ο Σπύρος, «Ο Τζιοβάννι»), παράδειγμα παιδικής συμπαράστασης και συμπόνιας για τον δυστυχισμένο πατέρα του που έχει γυναίκα ψυχοπαθή (η Βαγγελίτσα, κοριτσάκι 7 χρονών, «Η τρελή»), κ. ά.

Γραμμένες με την οπτική γωνία των παιδιών και (βραβευμένες από τον Κ. Ε. Π. Β.) με πρώτο βραβείο οι ιστορίες του βιβλίου *Νιότη χωρίς Τραγούδια* της Σοφίας Φίλιτση αποτελούν μια περήφανη απάντηση των παιδιών στην εποχή της σκλαβιάς. Το πνευματικό υλικό ως υπόβαθρο του βιβλίου είναι η καταδίκη του πολέμου και η συμβολή των παιδιών στην πολυπόθητη ελευθερία μέσα σε συνθήκες στέρξης, πίκρας και θανάτου. Αναφέρω ενδεικτικά: παράδειγμα παιδικής αυτοθυσίας σε υψηλή αποστολή αντίστασης στη σκλαβιά των Γερμανών κατακτητών (ο Σιδερός, 12 χρονών, «Μια καρδιά δώδεκα χρονών»), παράδειγμα συμπαράστασης παιδιών, μικρών κοριτσιών, στη μικρή αγέλαστη από τις στερήσεις εφτάχρονη αδελφή τους που γιορτάζει (κορίτσια 8-12 χρονών, «Το νυχτέρ»), παράδειγμα κατανόησης από τα παιδιά της έσχατης ένδειας και της μοναδικής προσφοράς το χειμώνα του 1943, όταν η νονά ενός κοριτσιού το οποίο αφηγείται την ιστορία βγάζει το μοναδικό σκουλαρίκι της για να το βάλει φλουρί στην πίτα από καλαμποκάλευρο την Πρωτοχρονιά («Το σκουλαρίκι της νόνας μου»), παράδειγμα ευθύνης της αποστολής του παιδιού, όταν ο δάσκαλος Μιχαλός βγαίνοντας στο αντάρτικο, αναθέτει το μεγαλύτερο παιδί («ο Θωμάς με το κοντό βρακί το γιομάτο μπαλώματα») να κάνει μαθήματα στα άλλα παιδιά και αυτό εκπληρώνει στο ακέραιο την αποστολή του, («Τα χαιρετίσματα»), παράδειγμα αγάπης παιδιού προς τη μητέρα, όταν, νομίζοντας πως είναι εκείνη, με κίνδυνο της ζωής του δίνει φαγητό σε φυλακισμένη γυναίκα στο Χαϊδάρι, θέλοντας έτσι να βοηθήσει τις φυλακισμένες γυναίκες από την απειλή του θανάτου λόγω πείνας (ο Χριστοφής, παιδί 10 χρονών, «Ο Χριστοφής»).

Τα διηγήματα του βιβλίου της Πιπίνας Τσιμικάλη, *Ιστορίες της Κατοχής*, αναπαριστούν με ρεαλισμό και ευαισθησία τα όσα συνέβαιναν στην ύπαιθρο της ηπειρωτικής Πελοποννήσου αλλά και στην πόλη της Αθήνας στις οικογένειες με μικρά παιδιά και εφήβους που προσπαθούν να

επιβιώσουν. Αναφέρω ενδεικτικά: παράδειγμα εφηβικής τόλμης και αντοχής (δυο ξαδέλφες κάνουν επτά ώρες δρόμο για να φέρουν στο σπίτι από τέσσερα κολοκυθάκια η καθεμιά («Τα κολοκυθάκια»), παράδειγμα θάρρους εξάχρονου παιδιού που γεννήθηκε στην Πλάκα και κάνει τη δική του αντίσταση, πετροβολώντας μάταια τη σβάστικα, τη σημαία της Κατοχής στην Ακρόπολη («Ο Γιαννάκης»).

Τέλος, στο μυθιστόρημά της *Το διπλό ταξίδι* η Λίτσα Ψαραύτη, με την παιδική ματιά της μικρής ηρωίδας της θα αναπαραστήσει γεγονότα και καταστάσεις της βαριάς ατμόσφαιρας της Σάμου μετά το βομβαρδισμό και την ιταλογερμανική κατοχή στο νησί. Και θα ξαναζωντανέψει (με το δεύτερο ταξίδι) την τραγική μοίρα μερικών οικογενειών, τη μεταφορά τους στα στρατόπεδα προσφύγων της Μέσης Ανατολής στην Παλαιστίνη, όπου οι στερήσεις και οι κακουχίες, θα βρουν τέλος μόνον μετά την επάνοδο στην πατρίδα.

Βιβλιογραφία

Παπαγεράκης, Ι. Π. (1956). *Οι μεταπολεμικοί ανήλικοι. (Μελέτη Κοινωνιολογική, Ψυχολογική και Παιδαγωγική)*, Θεσσαλονίκη.

Ανδρέας Ανδρέου, Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Γιάννης Μπέτσας, «Από το «παιδομάζωμα» στο βασιλικό «παιδοφύλαγμα»: μεταπολεμικές όψεις κοινωνικής δικαιοσύνης στις Βόρειες Επαρχίες της χώρας», Πρακτικά 5ου Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης με θέμα: *στο Εκπαίδευση και Κοινωνική Δικαιοσύνη*, Πάτρα: Εργαστήριο Ιστορικού Αρχείου Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Συνέντευξη, Ντίνος Χριστιανόπουλος, «Σας ευχαριστώ, αλλά αφήστε με ήσυχο. Δεν θέλω τα βραβεία σας». Συνέντευξη, Ντίνος Χριστιανόπουλος, «Στα Άκρα» (NET / παρουσίαση: Βίκυ Φλέσσα).

Νίκος Ε. Καραγιαννακίδης, «Παιδόπολη «Άγιος Γεώργιος» Καβάλας: η ίδρυση και ο πρώτος χρόνος της λειτουργίας της (Σεπτέμβριος 1947 - Σεπτέμβριος 1948)», <http://www.academia.edu/>, ανακτήθηκε στις 27/2/14.